

ASSOCIACIONISME SOCIAL, POLÍTIC I ECONÒMIC EN EL MEDI RURAL. LA PALMA D'EBRE 1919-1936

Ricard Sas i Filella

1. INTRODUCCIÓ

El municipi de La Palma d'Ebre es troba situat a l'extrem nord de la nostra comarca. Limita a l'est amb la comarca del Priorat: termes municipals de La Bisbal de Falset i Cabassers. Al sud amb el terme de Vinebre, i al nord i a l'oest amb el de Flix. L'estreta franja nord-est del terme d'aquest darrer municipi separa el de La Palma de la comarca de les Garrigues.

El nucli urbà es troba situat a 335 metres d'altitud i el terme municipal té una superfície de 38,81 km. El clima pot considerar-se com a mediterrani d'interior amb tendència continental: hiverns freds i estius calorosos i amb una escassa pluviositat, sobretot a l'estiu (400 mm de mitjana anual).

La base de la seva economia és l'agricultura de secà, cosa gens d'estranyar a causa de la dificultat d'irrigació (l'Ebre es troba a uns 14 km del nucli urbà). Entre els conreus destaca l'olivera, seguida en importància pels ametllers. Fins després de la Guerra Civil foren importants conreus com ara els cereals i la vinya, actualment gairebé en desús.

La població actual és de 420? habitants (cens de 1990?), resultat d'un progressiu procés de pèrdua de població que arrenca de principis de segle a causa de l'emigració cap a les zones urbanes i industrials catalanes: Barcelona i, especialment, Sabadell. També, encara que en menor quantia, es produí a la dècada dels vint un procés migratori cap a Amèrica del Sud. Tot i això, en el període 1930-1936 es produí una certa recuperació demogràfica.

El cronista palmenc Rossend Escolà a la seva obra «Guia de La Palma d'Ebre» ens dóna la següent evolució de la població palmenca:

	<u>1900</u>	<u>1910</u>	<u>1917</u>	<u>1925</u>	<u>1933</u>
Habitants:	1190	1127	1168	1025	1007

Per altra banda, el 1937 el Servei General d'Estadística de la Generalitat de Catalunya publicava «Població de Catalunya 1936». Segons aquesta font l'evolució poblacional del poble des de 1920 fins a l'inici de la Guerra Civil és el següent:

	<u>Cens 1920</u>	<u>Cens 1930</u>	<u>Avanç 1936</u>
La Palma d'Ebre (hab.):	1.154	890	956
Ribera d'Ebre (hab.):	30.189	27.322	29.308

En aquest darrer quadre s'observa un cert paral·lisme en l'evolució poblacional entre municipi i comarca. La important davallada que es produeix en la dècada dels vint pot explicar-se per la forta sequera que es produí durant els anys vint i el procés migratori que comportà.

El relleu accidentat pot explicar la dispersió de la propietat: generalment els propietaris tenen finques disseminades tant en el terme municipal com en els limítrofes, especialment en el de Flix.

Totes aquestes característiques ajuden a entendre l'estructura social del poble que, molt probablement, ja es fa palesa a finals del segle XIX. A partir de fonts orals i de la lectura de l'article de Francesc Sales «*Les Garrigues de mitjans del segle XIX a la Segona República: estructura agrària i actituds polítiques*», podem constatar l'existència de tres sectors socials diferenciats.

Existia un primer sector, escàs en nombre, format pels grans propietaris que posseïen una bona part de les terres del terme. Generalment aquests grans propietaris no conreaven la terra directament. Disposaven de mossos que conreaven la terra tot l'any i contractaven jornalers a l'època de collita. Els propietaris també donaven trossos de terra a parcers, molt probablement les menys rendibles econòmicament.

Un segon sector social era format pels mitjans propietaris. Es tractava de pagesos que conreaven directament la seva terra, la qual era suficient per a fer front a les seves necessitats econòmiques. Dificilment havien d'anar al jornal pels grans propietaris i només contractaven jornalers en anys de collita molt abundant.

Els petits propietaris formaven el sector més abundant en nombre. La seva terra no era suficient per a viure i depenien dels grans propietaris per tal que els contractessin per anar al jornal o conrear terres en règim de parcel·la. Francesc Sales ens explica les penúries que passava aquest sector social a la comarca de Les Garrigues: endeutament crònic, a causa, entre altres coses, de l'usura practicada pels grans propietaris, i una forta relació de subordinació respecte a aquests per tal que els cridessin per a anar al jornal. Molt probablement, la situació dels petits propietaris de La Palma era similar. Possiblement els jornalers sense terra eren molt escassos en nombre, jugant el seu rol social els petits propietaris.

Amb aquesta clara divisió, l'ambient que es respirava al poble a finals del segle XIX i principis del XX devia trobar-se lluny de l'harmonia social. La situació derivaria cap a un enfrontament obert durant els anys de la Segona República i de la Guerra Civil.

Des de les darreres dècades del segle passat sorgeix per tot Catalunya un fenomen que permetrà la difusió d'una cultura política laica i democràtica entre les classes populars: una sociabilitat popular que s'expressarà a partir de la creació d'associacions de tot tipus (des de casinos fins a sindicats obrers). Aquesta sociabilitat popular serà un element de gran importància per tal de minar des de sota el caciquisme en el que es basava el règim de la Restauració. Quin pes va tenir aquest associacionisme popular a La Palma per tal de posar en qüestió el caciquisme exercit pels grans propietaris?

A partir d'aquest associacionisme intentarem apropar-nos a la realitat social del poble en aquells anys.

2. ANTECEDENTS DE L'ASSOCIACIONISME A LA PALMA D'EBRE.

A La Palma d'Ebre no trobem cap constància documental de cap entitat acollida a la Llei d'Associacions de 1887 fins el 1919. Abans d'aquesta data no s'ha pogut trobar cap Centre Republicà Federal ni cap societat sindical pagesa, contràriament al que succeeix a comarques com ara la Conca de Barberà o l'Alt Camp.

L'aïllament geogràfic de la localitat podria explicar aquest «retardament» associatiu. El 1892 arriba el ferrocarril de la MZA (línia Barcelona-Madrid) a Flix, però aquesta línia es troba a 16 km de La Palma. Fins el 1914 no es construeix la primera carretera, però només arriba fins al coll de Calafat, a mig camí de Flix. No serà fins el 1927 que es construeix la carretera de l'Espluga de Francolí a Flix, que posarà en contacte La Palma amb Flix i La Bisbal de Falset.

Un altre element a tenir en compte en aquest retard és el tipus de conreus. Donant una ullada al llibre d'Amillament de 1886-87 ens adonem que, abans de l'arribada de la fil·loxera, al terme municipal conreus com els cereals i l'olivera eren més importants que la vinya, contràriament al que passà als pobles de la Conca de Barberà o de l'Alt Camp, on la vinya tenia una gran importància i on el moviment camperol es desenvolupà a partir de les conseqüències funestes de la fil·loxera.

Per tant, fins el 1919 hem de parlar d'una sociabilitat més informal. És un camp on cal anar amb peus de plom a l'hora de buscar-hi implicacions socials i polítiques, sobretot perquè no hi ha documentació i perquè els testimonis orals parlen per boca dels seus pares i avis.

2.1. Cors i Saraus.

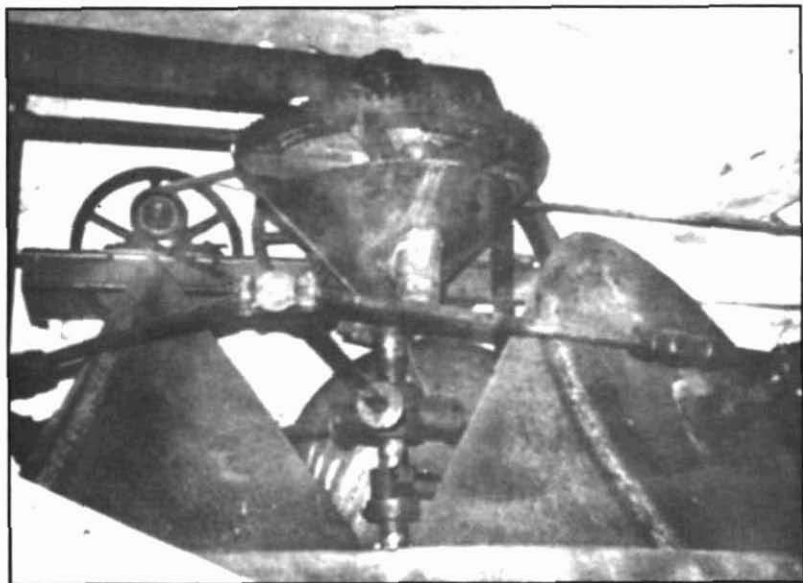
És molt probable que els cors tinguessin un paper important en la dinamització de la vida social del poble. Andreu Mayayo, a *«La Conca de Barberà 1890-1936. De la crisi agrària a la guerra civil»*, ens mostra la importància de les colles músico-vocals en el procés de polarització social a nivell local. Rossend Escolà ens diu que a la segona meitat del segle passat es formaren a La Palma dos cors, gairebé al mateix temps: el Cor dels «Romàtics» i el Cor de la «Sansa» (els llocs fan al·lusió al llocs on assajaven). El fet que convisquessin a la mateixa època ens pot fer pensar en un cor dels «rics» i un cor dels «pobres», encara que la manca de documentació fa que entrem en el terreny de l'especulació.

L'activitat músico-vocal tingué continuïtat fins al nostre segle: l'any 1912 es fundà l'«Orfeó de La Palma».

Altres activitats recreatives van ser els balls i saraus. Un altre cronista palmenc, Joan Ciuraneta, en el seu llibre *«La Palma. Documents i records»* ens parla de l'existència de dues societats, la «Seixa» i el «Séguet», que a principis de segle organitzaven balls. El nom d'aquestes dues societats és força significatiu. La seixa és una classe de blat de més bona qualitat que l'ordinari. El séguet és un cereal de qualitat inferior al blat, del qual s'elaborava el pa que menjaven els pagesos més pobres.

2.2. Els molins d'oli.

Des d'un punt de vista econòmic, una possible mostra de sociabilitat la trobem en la creació del molí d'oli anomenat dels «Ricaxons»,

Antigues instal·lacions del molí. Detall

l'edifici del qual el trobem citat en el Padró d'Edificis i Solars de l'any 1920, localitzat a l'Arxiu de l'Ajuntament. Rossend Escolà ens diu que aquest molí també s'anomenava dels «dotze apòstols» ja que eren dotze els socis que el van fundar. A partir de certs testimonis de l'època pot deduir-se que els seus promotors eren mitjans propietaris, encara que poc sabem del seu funcionament intern. El que si sabem és que la seva creació és anterior al 1919, any de la fundació del Sindicat Agrícola.

Un altre molí d'oli, que sembla que també era de propietat col·lectiva, i que surt referenciat al Padró d'Edificis i Solars de 1920, és el de la societat «Molí de Ferro».

Aquests molins d'oli podrien ser la resposta als molins d'oli que eren propietat dels grans propietaris.

3. ASSOCIACIONS DOCUMENTADES.

Les primeres associacions de les quals es té constància documental són el «Sindicat Agrícola» i una mutualitat anomenada «La Mútual Palmense». Totes dues són fundades el 1919, cosa que pot relacionar-les amb les conseqüències de la crisi política i social que el 1917 va afectar tot el país.

Les expectatives que portà al camp la Segona República faran que la polarització social que vivia el poble es mostri obertament. És en aquesta època quan es produeix una segona onada associativa que expressarà clarament la divisió del poble en dos sectors enfrontats. El 1931 es constitueix el Centre d'Esquerra Republicana de Catalunya. El 1932, les forces conservadores crearan una associació aparentment apolítica, però que implícitament suposarà una resposta a la creació de l'esquerra organitzada del poble, anomenada «Unión Cultural Recreativa «La Palma»».

3.1. El Sindicat Agrícola de La Palma d'Ebre.

El fet que tractem en primer lloc aquesta societat té un doble motiu. En primer lloc és la primera associació documentada al poble constituïda seguint les lleis d'Associacions de 1887 i de Sindicats Agrícoles de 1906. En segon lloc perquè l'actual Cooperativa Agrícola és la seva hereva directa. Es tracta de l'única de les associacions estudiades que encara existeix.

Segons Rossend Escolà, les primeres converses per a constituir el Sindicat Agrícola s'inicien el 1917. La data significativa a causa de la crisi social i econòmica que afecta el país. També és un any important en el moviment cooperatiu impulsat per la Mancomunitat de Catalunya, per una banda, i, per altra, perquè a Tortosa, capital diocesana, es creà una important federació catòlico-agrària: la Federació Agrícola de l'Ebre, que

el 1919 aplegà 24 sindicats agrícoles.

L'escriptura de constitució d'aquesta societat, localitzada a l'escàs fons històric de l'arxiu de l'actual Cooperativa Agrícola, porta data del 17 d'agost de 1919. En aquesta escriptura hi trobem els Estatuts del Sindicat i de la Caixa Rural. Una informació de gran valor és la relació dels socis fundadors amb el capital en fincabilitat aportat per cadascun d'ells, cosa que ens facilita la caracterització social d'aquests. El total de socis fundadors és de 162. El 16 d'agost de 1920 entraren 16 socis més.

Es tractava d'un Sindicat de propietaris: els socis havien d'aportar les seves terres per tal de formar el capital de la societat. També cal fer esment que dins del Sindicat hi entraren socis de totes les classes socials.

La primera Junta Directiva es trobava formada pels següents components:

President:	Josep Antoni Llauredó i Vidal
Vice-president:	Domènec Ciuraneta i Ravès
Secretari:	Jaume Mateu i Peso
Vice-secretari:	Salvador Pardell i Filella
Comptador:	Joan Ciuraneta i Pujol
Caixer:	Francesc Filella i Sas
Vocals:	Pere Vila i Miquel Llàtzer Cubells i Escolà Salvador Estadella

L'anàlisi dels seus Estatuts és molt útil per tal de determinar el contingut ideològic, així com el funcionament i serveis que oferia als pagesos del poble.

Contràriament a societats pageses com ara la Societat Agrícola de Valls (1888) o la de Barberà de la Conca (1894), el Sindicat Agrícola de La Palma d'Ebre no formava part de l'anomenada via revolucionària al cooperativisme (cooperativisme d'esquerres), sinó al moviment del catolicisme social agrari impulsat per la Confederación Nacional Católico Agraria, fundada el 1917.

Tot i que l'article 2n dels Estatuts afirmen l'apoliticisme del Sindicat, l'article 3r ens diu que el Sindicat té per objecte defensar els interessos agrícoles dels socis i procurar el desenvolupament moral, intel·lectual i material dels associats: per al compliment del fi moral «*procurará la solución cristiana, por justicia y caridad de los problemas sociales agrarios*». S'explicita, doncs, la seva ideologia catòlica i que, per tant, el seu «apoliticisme» no és tan clar. El fi intel·lectual es pretenia obtenir a partir del foment de l'ensenyament, tant general com professional agrícola, «*pudiendo*

abrir bibliotecas, campos de experimentación, conferencias (sic), etc...». El fi material s'aconseguiria a partir de l'adquisició d'eines, maquinària agrícola i exemplars d'animals reproductors per part del Sindicat. Els socis podrien adquirir adobs, plantes i llavors per mediació del Sindicat. L'article 3r continua fent referència a la recerca de remeis contra les plagues del camp i la creació d'una guarderia rural. Un altre objectiu del Sindicat era el d'estimular l'estalvi i facilitar el crèdit entre els socis.

L'article 10è (apartat 3r) afirma que els socis tenen dret a *«pedir en concepto de préstamo a la Junta Directiva del Sindicato la parte del capital que hayan suscrito que estimen necesaria para el cultivo y mejoras de sus fincas, adquisición de abonos, etc, etc...»*. Sembla evident, però, que els grans propietaris podien demanar préstecs més elevats en termes absoluts que els petits propietaris, amb tot el que això significa.

L'article 11è fa referència als deures dels socis. En l'apartat 3r es diu que el soci ha de respondre amb tots els seus bens de totes les operacions que realitzi individualment dins del Sindicat, així com també, de forma solidària, en les que la societat faci de forma legal.

L'article 25è obliga els socis a *«aportar todos los frutos de sus cosechas, éste (el sindicat) los comprará a precio de plaza; en el caso de que al hacer el Sindicato las operaciones haya superavit entonces hará dividendos según lo determine la Junta Directiva; si hay déficit, se pagará a prorrata según los frutos aportados por cada socio»*.

L'article 27è diu que la Junta Directiva es trobarà formada per nou socis: tres de la classe alta, tres de la classe mitjana i tres de la classe obrera. Serien renovats tres cada any (un de cada classe), per votació de la Junta

Façana del Sindicat. (Cooperativa agrícola)

General, que es reunia un cop a l'any, a partir de ternes proposades per la Directiva. Es tracta d'un altre element que mostra la ideologia del sindicat: l'harmonia i col·laboració entre les classes socials, d'acord amb els plantejaments corporativistes que fomentava el catolicisme social i que té com a base l'Encíclica «Rerum Novarum» escrita per Lleó XIII el 1891.

Pel que fa al funcionament democràtic del sindicat, els Estatuts deixen ben clar que els socis tenen dret a un únic vot, sigui quin sigui el seu capital aportat. Tot i això, el fet que els nous membres de la Junta Directiva proposés els nous membres d'aquesta posa en dubte el funcionament democràtic de la societat.

Un aspecte interessant, i que suposa un element de control ideològic per part de l'Església catòlica, és el del desè membre de la Junta Directiva: el consiliari, que tenia veu, però no vot. Aquest càrrec era ocupat pel capellà del poble *«y le corresponderá velar por el buen espíritu del Sindicato y ser asesor del Presidente y acudir a las Juntas no para votar, pero sí para calmar los ánimos y dar consejos (art. 34è)»*.

No obstant aquesta voluntat d'harmonia entre les classes, molt possiblement les tensions socials que existien al poble es traslladaren a l'interior del Sindicat.

Testimonis orals afirmen que durant la dècada dels vint es produí un primer èxode xifrat en 29 socis, a causa de la seva disconformitat amb l'article 23, que feia referència als motius i procés d'expulsió dels socis. Possiblement aquest èxode degué ser continuat ja que en la relació dels sindicats agrícoles espanyols feta per Lorenzo Muñoz al llibre *«La Acción Social Agraria en España»*, se'ns dóna, per al primer de gener de 1927, la xifra de només 60 socis per al Sindicat Agrícola de La Palma d'Ebre.

Durant els anys de la Segona República, el Sindicat Agrícola serà dominat per les forces conservadores del poble, posant clarament de manifest ja la seva ideologia política, exercint de contrapoder davant de l'Ajuntament governat per l'esquerra.

Malauradament, la manca de documentació anterior a la Guerra Civil suposa una gran dificultat de cara a fer un seguiment històric d'aquesta entitat.

3.2. La Mútual Palmense.

El 24 d'agost de 1919 s'enviaren al Govern Civil de Tarragona dos exemplars dels Estatuts d'una associació de socors mutus anomenada «La Mútual Palmense», tal com requeria la Llei d'Associacions de 1887., un dels quals serà retornat, amb el vist i plau del governador, el 6 d'octubre. La sessió de constitució legal té lloc el 21 de desembre de 1919, essent

enviada al Govern Civil còpia de l'acta fundacional el 27 del mateix mes.

Es tractava d'una associació que pagava subsidis i ajuts als pagesos que n'eren socis en cas de malaltia o invalidesa temporal. El nombre de socis fundadors es xifra en 52, la majoria dels quals eren petits i mitjans propietaris, gent que conreava directament la terra. Entre aquests socis, però, hi trobem el quart propietari del poble, cosa que pot explicar-se per la necessitat que tenia l'associació d'una certa seguretat econòmica.

La seva primera Junta Directiva es trobava formada pels següents membres:

Director:	Domènec Ciuraneta i Ravès
Vice-Director:	Josep Maria Torné i Miret
Comptador:	Carles Abella i Alberich
Tresorer:	Josep Escolà i Sas
Vocals:	Bru Pardell
	Joan Godall i Targa
	Celestí Fontanilles i Franch
Secretari:	Jaume Mateu i Peso
Vice-Secretari:	Joan Escolà i Suñé

El buit documental, com ara els llibres d'actes, fan difícil fer el seguiment històric d'aquesta associació palmenca, tot i que sembla que tingué continuïtat fins a la Guerra Civil.

Un fet a destacar és que bona part dels seus socis fundadors els trobarem de nou com a components de la primera associació obertament política del poble: el Centre d'Esquerra Republicana de Catalunya, ja en temps de la Segona República.

3.3. El centre d'Esquerra Republicana de Catalunya.

Després de l'èxit assolit en les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931, que suposaren el triomf de les candidatures republicanes a les grans ciutats i la proclamació de la República el 14 d'abril, Esquerra Republicana de Catalunya començà el seu procés d'expansió i implantació per tot el territori català. Es crearen multitud de Centres locals d'ERC que es trobaven afiliats al partit, de tal manera que els socis d'aquests centres no eren militants directes del partit, sinó socis d'associacions locals d'aquest: és a dir, el sistema de militància en que s'organitzava ERC era indirecte.

La creació del Centre d'Esquerra Republicana de La Palma d'Ebre cal situar-lo, per tant, dins del procés d'implantació territorial d'aquesta força política.

El 15 de juliol de 1931 es registren els seus Estatuts al Govern Civil de Tarragona i el 18 del mateix mes té lloc la sessió de constitució, l'acta

de la qual s'envia al Govern Civil amb data del 20 d'agost de 1932 (possiblement es tracta d'un error i la data real és el 20 d'agost de 1931).

El nombre de socis fundadors es xifra en 96 i el centre tindrà un important paper en la dinamització de la vida política i social dels sectors populars de la localitat, entre altres coses perquè l'Ajuntament és governat per l'esquerra, excepte en el període que va del 6 d'octubre de 1936 fins el 22 de febrer de 1936.

De la primera Junta Directiva en coneixem els noms, però no els càrrecs que ocupaven, excepte el de president, ja que no consten en la documentació trobada:

Lluís Abella (president)
Benet Piñol
Josep Franch
Josep Sentís
Josep Ciuraneta
Francesc Sas
Joaquim Escolà
Pau Oró

Les seves activitats no es limitaran a qüestions obertament polítiques. També organitzarà diverses activitats recreatives i culturals, com ara balls i la representació d'obres de teatre en català.

3.4. La Unión Cultural Recreativa «La Palma».

El 20 d'abril de 1932 es presenten al Govern Civil de Tarragona els Estatuts de la Unión Cultural Recreativa «La Palma», que en el seu article segon diu: *«El objeto de esta sociedad es el de agrupar a todos los amantes de la legalidad y el orden, con el fin de hacer labor social sana, fomentar la instrucción y el respeto mútuo, y proporcionarse toda la ayuda moral y material posible, a la vez que procurarse solaz y recreo»*. El contingut ideològic de l'article és prou explícit.

La societat estableix dues categories de socis: actius i transeünts. L'article setzè exclou de ser socis tots els que ho són d'alguna societat política (clara referència als socis del Centre d'ERC).

En la documentació trobada no consta el llistat de socis fundadors, encara que sí els membres de la Junta Directiva. En l'acta de la sessió fundacional, celebrada el 17 de juliol de 1932, la Junta Directiva té la següent composició:

President:	Josep Antoni Llauredó i Vidal
Vice-President:	Francesc Aymí i Ciuraneta
Secretari:	Josep Galceran i Masip
Vice-Secretari:	Josep Jové i Sas

Tresorer:	Agustí Miquel i Jové
Vice-Tresorer:	Roc Filella i Sancho
Comptador:	Agapit Abella i Llop
Vocal 1r:	Josep Escolà i Cubells
Vocal 2n:	Ramón Sales i Macip
Vocal 3r:	Josep Ciuraneta i Ciuraneta

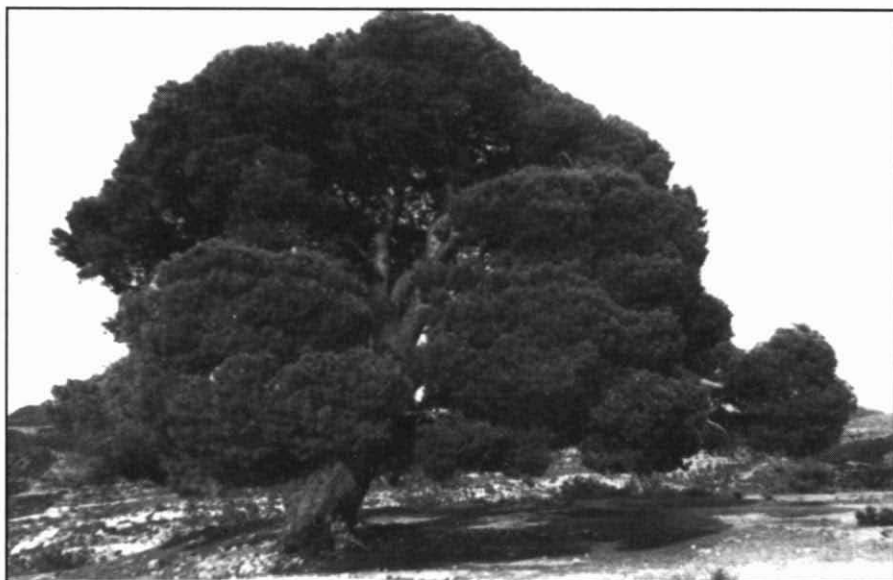
Aquesta associació sorgí com a resposta de l'antiga classe dirigent del poble a la dinamització de la vida local que des de l'any anterior realitzava el Centre d'Esquerra Republicana. La Unión Cultural y Recreativa disposarà d'un cafè i organitzarà sessions de ball i cinema.

El Centre d'Esquerra Republicana de Catalunya i la Unión Cultural y Recreativa expressaran durant la República un enfrontament obert que a La Palma es trobava latent des de feia anys.

4. PODER ECONÒMIC I ASSOCIACIONISME

4.1. Aproximació a l'estructura social del poble.

Per tal de conèixer la realitat del poble en el període estudiat és fonamental intentar establir la quantificació dels diferents sectors socials. Ja s'ha dit abans que la Junta Directiva del Sindicat Agrícola era composta per nou socis més el consiliari. D'aquests nous socis tres havien de pertànyer a la classe alta, tres a la classe mitjana i tres a la classe

El Pi del Pino, testimoni dels canvis que es produïen al poble.

treballadora. Doncs bé, veiem quin és el capital en fincabilitat aportat pels membres de la Junta Directiva:

<u>Nom</u>	<u>Capital (ptes.)</u>
Josep Antoni Llauradó i Vidal (president)	41.500
Joan Ciuraneta i Pujol (comptador)	16.000
Francesc Filella i Sas (caixer)	9.200
Domènec Ciuraneta Ravès (vice-president)	7.300
Llàtzer Cubells i Escolà (vocal)	6.000
Salvador Pardell i Filella (vice-secretari)	5.000
Jaume Mateu i Peso (secretari)	3.500
Pere Vila i Miquel (vocal)	3.500
Salvador Estadella (vocal)	750

Si seguim el criteri adoptat pels Estatuts del Sindicat Agrícola s'observa que propietaris amb 16.000 o amb 9.200 pessetes de capital els hauríem de considerar grans propietaris, juntament amb d'altres que aporten més de 100.000 pessetes de capital, cosa que no s'ajusta, ni de bon tros a la realitat.

Una aproximació més realista a la realitat social del poble ens demostra que els grans propietaris (la classe alta) són molt escassos en nombre. Els segueix un grup intermedi, relativament nombrós, de mitjans propietaris, mentre que els petits propietaris són la clara majoria dels habitants del poble.

Com a grans propietaris n'hi ha quatre: Lluís Galceran i Mateu (140.600 pessetes de capital), Mateu Jové i Escolà (112.000 pessetes de capital), Loreto Poquet i Galceran (96.250 pessetes de capital) i Josep Antoni Llauradó i Vidal (41.500 ptes.). Aquest grup aporta el 25,34% del capital del Sindicat.

El grup de mitjans propietaris és el que resulta més difícil d'analitzar, ja que els que aporten més capital poden tenir un comportament social similar als grans propietaris, mentre que els que n'aporten menys poden tenir semblances amb els petits. En total el grup està format per 47 propietaris amb aportacions que oscil·len entre 22.500 i 9.000 pessetes, suposant l'aportació total d'aquest sector el 41,85% del capital.

Els 127 propietaris restants, amb aportacions que oscil·len entre 8.700 i 250 pessetes de capital, formarien part del grup de petits propietaris, encara que els membres d'aquest sector situats a l'extrem inferior els podríem considerar gairebé com a jornalers. El percentatge de capital que aporten és el 32,8%.

Percentualment, els socis del sindicat quedarien classificats de la següent manera:

	% total	Mitja (2)	
	<u>socis</u>	<u>% total (1) capital</u>	<u>per soci (%)</u>
Grans propietaris	2,25	25,34	6,33
Mitjans propietaris	26,40	41,85	0,89
Petits propietaris	71,35	32,80	0,26

Veiem que, en conjunt, el grup que aporta més capital és el dels mitjans propietaris, però si observem l'aportació mitjana de cada soci la diferència entre els grans propietaris i els mitjans és molt elevada que la existent entre aquests i els petits.

Evidentment, aquests resultats poden considerar-se com a provisionals, entre altres coses perquè no tothom era soci del Sindicat, però molt poc devia diferenciar-se de la realitat social del poble.

4.2. Associacionisme i classes socials.

A partir de tot això, quina relació pot establir-se entre associacionisme i classes socials a La Palma d'Ebre?

Si seguim la caracterització social feta a partir dels socis del Sindicat Agrícola s'observa que dins dels grans propietaris, en trobem un que és soci fundador de la Mutual Palmense i, també és membre de la primera Junta Directiva de la Unión Cultural Recreativa. També trobem dos fills de grans propietaris components de la primera Junta de la Unión Cultural Recreativa.

(1) Percentatge del capital aportat per cada grup sobre el capital total.

(2) Mitjana del capital aportat per cadascun dels membres de cada sector social

Entre els mitjans propietaris trobem dos socis fundadors de la Mutual Palmense, dos membres de la primera Junta Directiva de la «Unión Cultural Recreativa» i quatre socis fundadors del Centre d'Esquerra Republicana de Catalunya.

Pel que fa als petits propietaris, hi ha set socis fundadors de la Mutual Palmense, tres que han estat socis fundadors tant de la Mutual Palmense com del Centre d'Esquerra Republicana de Catalunya. També trobem set socis fundadors només del Centre d'Esquerra Republicana i un possible membre de la Junta Directiva de la Unión Cultural Recreativa.

Abans de seguir cal advertir que una part important de socis de la Mutual Palmense, que no ho eren del Sindicat Agrícola, els trobarem, com he dit abans, al Centre d'Esquerra Republicana.

Sembla, doncs, que la Mutual Palmense estava formada per mitjans i, sobretot, petits propietaris. En el Centre d'Esquerra Republicana hi trobarem també aquests dos sectors socials, mentre que molt probablement el gruix dels socis de la Unió Cultural Recreativa estaria format pels grans propietaris i un sector dels mitjans. Molt probablement, el sector dels mitjans propietaris era el que es trobava més dividit políticament, especialment durant els anys de la Segona República.

Des d'un punt de vista ideològic, de quina manera podríem caracteritzar els socis de les diferents associacions?

Poc sabem dels comportaments polítics anteriors al 1931 a La Palma d'Ebre. Sembla ser que el carlisme tenia una gran importància: Joan Ciuraneta a *«La Palma. Documents i records»* ens diu que durant el segle XIX La Palma era carlina, mentre que Flix era liberal. Caldria analitzar els resultats electorals durant la Restauració per tal de poder conèixer la implantació d'una ideologia laica i democràtica, com ara la del republicanisme. Una altra pista per a conèixer el grau d'implantació republicana podria ser l'existència d'algun Centre Republicà Federal a les darreries del segle passat, com els que s'han documentat en moltes localitats catalanes de l'època. No obstant, Antonio Pérez Estudillo en el seu article *«Federalismo, campesinado y métodos de restablecer el control político en la Restauración»* afirma que no s'ha localitzat cap Centre Republicà Federal a la Ribera d'Ebre a les darreries del segle XIX. També caldria conèixer quina influència tingué l'incipient moviment obrer que a partir de 1899 es desenvolupà a Flix, a partir de la construcció de la fàbrica electroquímica, on es crea la societat «La Obrera», en la qual sembla que les idees anarco-sindicalistes tingueren gran importància.

Realment, tot i que el funcionament de les associacions creades el 1919 pot considerar-se com a democràtic, el Sindicat Agrícola només fins a cert punt, caldrà esperar fins a la Segona República per a que a La Palma aparegui una cultura laica i democràtica.

El fet que una bona part dels socis de la Mutual Palmense ho siguin posteriorment també del Centre d'Esquerra Republicana ens pot donar certes pistes sobre la ideologia implícita en aquesta societat de socors mutus.

A partir de la proclamació de la República les ideologies s'expressaran ja lliurement. L'associació de les esquerres fomentarà el desenvolupament de la cultura laica i democràtica entre els sectors populars. Tenim constància d'enterraments civils durant aquests anys: a l'arxiu municipal es troben quatre oficis de l'alcaldia, amb data de 28

d'abril de 1932, que imposen multes de cinc pessetes a persones que «proclamaron escándalo y risas» durant el pas d'un enterrament civil pels carrers de la localitat el 24 d'abril de 1932. També es multiplicaren els casaments civils, i el cementiri catòlic es transformà en cementiri municipal. També trobem documents que fan referència a diversos conflictes entre l'Ajuntament i el rector del poble a causa de la reducció dels tocs de campanes als estrictament reglamentaris. Els llibres d'actes de l'Ajuntament demostren la gran importància que adquirirà la festa nacional del 14 d'abril, aniversari de la proclamació de la República.

L'associació de les dretes, tot i que sembla no tenir vinculacions amb cap partit polític, molt probablement tenia lligams amb Lliga Catalana o altres partits conservadors. L'anàlisi dels seus Estatuts i les entrevistes a testimonis orals, pot afirmar-se que els seus socis seran els defensors de *l' statu quo anterior a la República*: defensa de la propietat i de la fe catòlica, curiosament dues idees implícites en els Estatuts del Sindicat Agrícola.

Cotxe de línia Reus - La Palma a la plaça
(anys 30)

5. APROXIMACIÓ A LA POLÍTICA LOCAL DURANT LA SEGONA REPÚBLICA.

5.1. L'Esquerra a l'Ajuntament (1931-1934).

Les eleccions municipals convocades pel govern de l'almirall Aznar el 12 d'octubre de 1931 eren en realitat un test per tal de determinar si la monarquia podia comptar amb un cert nivell de legitimitat. El triomf dels republicans a la majoria de capitals va demostrar que el règim monàrquic era inviable, cosa que va suposar la proclamació de la República el 14 d'abril.

A La Palma, el canvi de règim va portar l'esquerra al govern municipal. El 15 d'abril de 1931 l'anomenat Comité Revolucionari defensor de la causa republicana es constitueix com Ajuntament. Els seus components eren:

Alcalde:	Hernan Escolà i Rebull
Primer Tinent d'Alcalde:	Josep Maria Rebull i Ciuraneta
Segon Tinent d'Alcalde:	Domènec Ciuraneta i Ravès
Regidors:	Ramon Alberich i Franch
	Carles Abella i Alberich
	Francesc Filella i Sas
	Josep Filella i Ciuraneta
	Domènec Filella i Ciuraneta

Durant el període que va des de la proclamació de la República fins les eleccions municipals del 14 de gener de 1934, la polarització social augmenta en proporcions considerables. Ja hem esmentat abans la multa que imposà l'Ajuntament a quatre persones per burlar-se quan passava un enterrament civil. El 20 de maig de 1932 l'Ajuntament envia una carta al Govern Civil on es demana que a causa del seu manifest antirrepublicanisme sigui destituït com a peó de carreteres Joan Filella Ciuraneta, proposant-se com a substitut Francesc Miret Pardell, ja que *«reúne las condiciones que exige la vigente ley para dicho cargo»*. També s'ha trobat un escrit dirigit a l'ajuntament, amb data 25 d'agost de 1932, signat per Emili Salanguera, Josep Prunera, Francesc Masip i Miquel Ciuraneta en el qual fan constar la seva queixa per les taules que la Unión Cultural Recreativa instil·lava al carrer a les tardes i a les nits dels dies de festa, ja que ocupaven tot el carrer i no deixaven passar a la gent, demanant a l'Ajuntament que prengué mesures *«para que no se repitiera el caso de pedir con todo respeto paso franco y contestar con un desplante»*.

Tot i que les eleccions legislatives de 19 de novembre de 1933 són guanyades per les dretes, tant a Catalunya com a la resta de l'Estat, a les municipals del 14 de gener de 1934 les esquerres guanyen a La Palma. Les dretes, però, obtenen dos regidors: Francesc Aymí i Francesc Llauredó.

L'1 de febrer de 1934 es constitueix l'Ajuntament de la següent manera (l'acta d'aquest dia és l'única que he trobat redactada en català):

Alcalde:	Lluís Abella i Escolà
Alcalde segon:	Domènec Ciuraneta i Ravès
Alcalde tercer:	Hernan Escolà i Rebull
Regidors:	Joaquim Escolà
	Josep Franch
	Francesc Llauredó
	Francesc Aymí

Un altre punt de conflicte serà l'enfrontament entre Ajuntament i Sindicat Agrícola, dominat per la dreta. El 31 de març de 1934 l'Ajun-

tament acorda que l'alcalde s'entrevistí amb el president del Sindicat Agrícola, Josep Jové i Sas, per la qüestió del pagament a l'Ajuntament de l'impost de pesos i mesures dels fruits entrats al Sindicat. A la sessió del 7 d'abril de l'Ajuntament l'alcalde informa que en l'entrevista no s'ha arribat a cap acord. Finalment, en un ofici del 8 de maig, l'Ajuntament ordena al Sindicat pagar l'1% del valor de les olives entrades pels socis, en concepte de l'impost, sinó s'emprendrà la via executiva.

5.2. El 6 d'octubre i les seves conseqüències.

La victòria de les dretes a les eleccions legislatives de novembre de 1933 inicià un procés de desnaturalització de la República. L'enfrontament entre el govern central i el de la Generalitat, governada per Esquerra Republicana es desfermà amb l'aprovació de la Llei de Contractes de Conreu l'11 d'abril de 1934. Es tractava d'una llei que millorava relativament la situació dels parcers davant dels propietaris, però no era de cap manera una llei revolucionària.

El gran problema era que no es produí només un enfrontament Catalunya-Madrid, sinó també un enfrontament esquerra-dreta a Catalunya. Els propietaris catalans, agrupats a l'Institut Agrícola de Sant Isidre (IACSI), pressionaren perquè el govern central presentés recurs d'inconstitucionalitat contra la llei. La llei fou declarada inconstitucional pel Tribunal de Garanties Constitucionals el 6 de juny. El 12 de juny, però, el Parlament català tornà a aprovar una llei idèntica. Després de dures negociacions, el Parlament de Catalunya aprova una nova llei el 12 de setembre, amb les petites modificacions pactades per la Generalitat amb el govern central. Tot i això, l'IACSI continua oposant-se a la llei.

Tot aquest procés, però, provoca una radicalització de les posicions. És important la radicalització de la dreta: alguns sectors conservadors consideraran que la Lliga ha estat massa tova en el conflicte. El cert és que es produirà una escissió a la Lliga que donarà lloc a la sucursal catalana de la CEDA.

El govern Samper, que fins a cert punt ha intentat ser conciliador, dimiteix el 2 d'octubre. Lerroux és l'encarregat de formar govern i, per primer cop, hi haurà membres de la CEDA. L'enfrontament està servit. Companys, veient perillar l'essència de la República proclamarà el 6 d'octubre la República Catalana dins la federació ibèrica. L'acció fracassa i Companys i els membres del seu govern seran condemnats a dures penes de presó per rebel·lió militar. Però, a més, seran destituïts tots els Ajuntaments d'esquerra de Catalunya, essent substituïts per comissions gestores formades per les forces conservadores de les diferents localitats, i centenars de persones són empresonades en vaixells-presó amarrats als ports de Barcelona i Tarragona. A més, es tramitaran uns 1.400 judicis de desnonaments a rabassaires i parcers.

El poble vist des de la Punta El Pere. Data 11 març de 1920

Evidentment, els fets del 6 d'octubre tingueren una especial incidència a La Palma i resulten fonamentals per a entendre la repressió efectuada per les esquerres (14 morts) durant la Guerra Civil, i la realitzada per les dretes a la postguerra (16 morts).

El conflicte provocat per l'aprovació de la Llei de Contractes de Conreu tingué una especial incidència en la vida municipal i, ben segur, en la vida del poble en general. A la sessió de l'Ajuntament del 16 de juny de 1934 l'alcalde proposa fer constar en acta la més enèrgica protesta pel recurs d'inconstitucionalitat presentat per la Lliga contra la llei, protesta a la qual no s'hi adhireixen ni Francesc Llauradó, ni Francesc Aymí. Aquest suport del consistori al Govern de la Generalitat farà que el 30 de juny Companys enviï un telefonema d'agraïment a l'Ajuntament de La Palma.

L'11 d'octubre de 1934 es constitueix la comissió gestora nomenada pel Comandant militar de Tarragona, que substitueix l'Ajuntament d'esquerra. La dreta torna a dominar l'Ajuntament i destitueix diversos empleats municipals, sens dubte per raons polítiques. La comissió gestora es formada per:

President:	Francesc Llauradó i Ciuraneta
Vocals:	Francesc Aymí i Ciuraneta
	Camil Piñol i Ciuraneta

Tres veïns del poble seran empresonats arran dels fets del 6 d'octubre, entre ells l'alcalde.

El 16 de maig pren possessió la nova comissió gestora de l'Ajuntament, segons el Decret del Governador General de Catalunya de 26 d'abril de 1935:

Alcalde-president:	Miquel Ciuraneta Frígola.
Primer Tinent d'Alcalde:	Francesc Llauredó i Ciuraneta
Dipositari:	Josep Jové i Sas
Consellers:	Lluís Galceran i Mateu
	Ramir Ciuraneta i Prunera
	Francesc Aymí i Ciuraneta

Diversos són els fets que ens poden ajudar a conèixer l'alineació política del poble després dels fets del 6 d'octubre. En primer lloc, el 17 de setembre de 1935 es convocà una manifestació de les esquerres davant de l'Ajuntament, ara de dretes, en la qual es produïren aldarulls i un dels manifestants resultà greument ferit i morí al cap d'un temps per aquesta causa. L'Ajuntament cridà tres parelles de la guàrdia civil. L'Ajuntament, en la sessió del 26 de setembre, acordà sol·licitar al ministre de la Governació l'establiment al poble d'una caserna de la guàrdia civil. Sembla ser que la guàrdia civil patrullà pel poble durant força temps, però la caserna no es construí, entre altres coses perquè s'apropava el febrer de 1936.

Un altre fet important és que, el 17 de novembre de 1935, quaranta-cinc socis del Sindicat Agrícola es donen de baixa per tal de formar una cooperativa d'esquerres: la Secció de Cooperativa.

Pel que fa als desnonaments, a l'Arxiu municipal es troben dues actes de conciliació en les quals Lluís Galceran Mateu, el primer propietari del poble, desitja conrear directament unes finques donades en parceria i requereix l'abandonament d'aquestes terres per part dels parcers en el termini d'un any (els documents porten data del 24 de desembre de 1935).

La victòria de l'esquerra en les eleccions legislatives del 16 de febrer de 1936 permetrà que el 22 del mateix mes l'esquerra recuperi l'Ajuntament. Però la situació era extremadament tensa. La rebel·lió militar del 18 de juliol va tenir conseqüències imprevisibles.

5.3. Resultats electorals

Els resultats de les eleccions poden donar-nos una idea de l'alineació política del poble abans i després del 6 d'octubre de 1934. Seguint

el llibre de Mercè Vilanova «Atlas electoral de Catalunya durant la Segona República», els resultats de les eleccions generals i autonòmiques a La Palma, comparant-les amb els resultats comarcals, foren els següents (percentatge de vots):

Eleccions legislatives de 28 de juny de 1931

Candidatura

Candidatura Autonomista Republicans- Rovira

Republicana, Republicana Socialistes i Virgili BOC

La Palma	48%	20,3%	31,7%	-	-
Ribera	79,60 %	11,38%	6,28%	2,03%	0,57%
Participació a La Palma:	76,2%				
Participació a la Ribera:	73,58%				

Eleccions al Parlament de Catalunya de 20 de novembre de 1932

		Coalició			Partit	Partit
		Unió	Esquerres		Republicà	Comunista
	<u>ERC</u>	<u>Ciutadana</u>	<u>Tarragonines</u>	<u>BOC</u>	<u>Radical</u>	<u>de Catalunya</u>
La Palma	52,7%	45,1%	2,2%	-	-	-
Ribera	32,82%	36,97%	27,41%	1,4%	1,18%	0,09%
Participació a La Palma:	76,2%					
Participació a la Ribera:	49,39%					

Eleccions legislatives de 19 de novembre de 1933

				Partit	
		Unió		C. Esq.	Front Comunista
		<u>Ciutadana</u>	<u>ERC</u>	<u>Tarragonines</u>	<u>Obrer de Catalunya</u>
La Palma			44,8%	51,1%	4,1%
Ribera		44,15%	36,76%	18,59%	0,13%
Participació a La Palma:	83,3%				
Participació a la Ribera:	53,26%				

Eleccions legislatives de 16 de febrer de 1936

	<u>Front d'Esquerres</u>	<u>Front d'ordre</u>	<u>I.Palau</u>
La Palma	53,8%	46,2%	-
Ribera	55,2%	44,78%	0,01%

Una ràpida anàlisi dels resultats electorals ens mostra que durant la Segona República a La Palma, a l'igual que a la Ribera d'Ebre, el vot majoritari és esquerrà. Destaca, però, que mentre a nivell comarcal es produeix una dispersió del vot d'esquerres, especialment a les eleccions del 1932 i 1933, entre ERC i la Coalició d'Esquerres Tarragonines, a La Palma ERC concentra gairebé la totalitat del vot d'esquerra. També cal destacar l'alt nivell de participació a La Palma, respecte de la mitjana comarcal, la qual cosa pot indicar un fort arrelament de la cultura democràtica a la població.

Els estrets marges en els resultats electorals entre esquerra i dreta demostra el grau extrem de polarització político-social al que s'havia arribat a La Palma.

BIBLIOGRAFIA

- CIURANETA, Joan: *La Palma. Documents i records*. La Palma d'Ebre, 1987.
- Directori de Cooperatives Agràries de Catalunya*. Ed. Caixa d'Estalvis de Catalunya, 1981.
- ESCOLÀ, Rossend: *Guia de La Palma d'Ebre*. Instituts d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Tarragona, 1984.
-
- GAVALDÀ I TORRENT, Antoni: *L'associacionisme agrari a Catalunya (el model de la Societat Agrícola de Valls: 1888-1988)* (2 vol.). Institut d'Estudis Vallencs. Valls, 1989.
- LÓPEZ ESTUDILLO, Antonio: «Federalismo, campesinado y métodos de restablecer el control político en la Restauración» dins de MIR, Conxita (ed.): *Actituds polítiques i control social a la Catalunya de la Restauració*. Virgili i Pagès. Estudi General. Institut d'Estudis Ilerdencs. Lleida, 1989.
- MAYAYO I ARTAL, Andreu: *La Conca de Barberà 1890-1939: de la crisi agrària a la Guerra Civil*. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Montblanc, 1986.
- MAYAYO I ARTAL, Andreu: «El cooperativisme agrari: un moviment dual» dins de MIR, Conxita (ed.) (op. cit.)
- MUÑIZ, Lorenzo: *La Acción Social Agraria en España*. Dirección General de Agricultura. Ministerio de Fomento. Madrid, 1927.
- SALES, Francesc: «Les Garrigues, de mitjans del segle XIX a la Segona República: estructura agrària i actituds polítiques» dins de MIR, Conxita (op. cit.).
- TERMES, Josep: *De la Revolució de setembre a la fi de la Guerra Civil*. Vol IV de la Història de Catalunya, dirigida per Pierre Vilar. Edicions 62. Barcelona, 1987.
- VILANOVA, Mercè: *Atlas electoral de Catalunya durant la Segona República*. La Magrana. Barcelona, 1986.